

Kovářna v Těšanech z 18. století byla jedním z prvních objektů, které do své správy v 80. letech 20. století muzeum převzalo. Zřídilo zde expozici věnovanou kovářství a kolářství s ukázkou dobového bydlení, kterou postupně doplňuje. Zde se účastníci exkurze seznámili nejen s vlastní expozicí, ale měli také možnost shlédnout faktickou ukázkou kovářské práce či diskutovat o nových úpravách expozice. Pro mnohé tu byla překvapením podobizna Marie Turkové, která se stala předobrazem literární postavy. Příběh, který se odehrál právě v Těšanech, i když s méně dramatickým koncem, popsali ve hře *Maryša* Alois a Vilém Mrštíkové. Hra měla premiéru v roce 1894 v pražském Národním divadle. Marie Turková „Maryša“ je pochována na starém těšanském hřbitově.

Druhá část odborného workshopu byla součástí výjezdu do Šlachhamrů nad Sázavou do tzv. Brdičkova mlýna. Ze šesti objektů spravovaných v terénu Technického muzea v Brně jde o zatím poslední objekt, který prošel obnovou. Jeho obnovu i nově instalovanou expozici věnovanou hamernictví lze označit za špičkovou. Je to dáno především velmi citlivým přístupem sekernické firmy, která se podílela nejen na obnově vodního kola včetně spojených technologických zařízení, ale také na vlastních stavebně technických úpravách objektů. Expozice podložená archeologickými výzkumy seznamuje s činností středověkých hamerníků, kteří na Žďársku pracovali. I zde měli účastníci workshopu možnost seznámit se s autentickou ukázkou práce hamerského kladiva, které je součástí živé muzejní prezentace.

Závěrem bych si dovolila poděkovat pracovníkům Technického muzea v Brně, kteří konferenci fundovaně připravovali a provázeli na exkurzích. Neméně velký dík patří vedení Technického muzea v Brně za příkladnou péči, kterou věnuje svěřenému technickému dědictví.

Eva DVOŘÁKOVÁ

Metodika Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu

MERTOŮVÁ, Soňa. *Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu. Metodický materiál. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2015, 43 s. ISBN978-80-7028-451-3.*

V rámci zpřístupňování muzeí, galerií a památkových objektů lidem se zdravotním znevýhodněním jsou právě návštěvníci s mentálním postižením považováni za nejhůře uchopitelnou cílovou skupinu. Důvodem je především obtížnost porozumět takto postiženým lidem, nepředvídatelnost je-

jich chování a reakcí a neobvyklý, často limitovaný způsob komunikace. Problematika mentálního postižení je pro běžnou populaci složitější a méně přehledná než u zdravotních znevýhodnění pohybového, zrakového nebo sluchového typu. Neznalost, předsudky nebo systémová izolace osob s mentálním postižením, která byla v Česku donedávna běžná, ani dnes neulehčují těmto lidem snahu zapojovat se do běžných aktivit denního života, k nimž patří i návštěvy muzeí, galerií a zpřístupněných památek.

K tomu, aby byla i muzejně-edukační práce s návštěvníky s mentálním postižením profesionální a koncepční, potřebuje muzejní (památkový) pedagog především:

1. znát specifika této vývojové poruchy v oblasti psychické, sociální i tělesné;
2. znát zásady pro komunikaci s lidmi s mentálním postižením a umět je prakticky používat;
3. znát specifika edukační práce s těmito návštěvníky, vhodně využívat její různé formy a metody;
4. kreativně vytvářet nebo přizpůsobovat této cílové skupině doprovodný program;
5. mít o tuto návštěvníckou skupinu opravdový zájem a nebát se pracovat s ní.

Metodika *Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu* (dále jen metodika) je určená těm pracovníkům muzeí, galerií a zpřístupněných památkových objektů, kteří mají zájem a odvahu oslovit a pozvat do muzea, galerie či památky právě návštěvníky s mentálním postižením a jejich doprovod, rodinné příslušníky, osobní asistenty nebo také vychovatele a pedagogy, jedná-li se o návštěvu početnějších skupin žáků speciálních či praktických škol nebo klientů stacionářů a jiných zařízení poskytujících pečovatelské služby. Věnuje se jak charakteristikám mentálního postižení, tak specifikům práce s takto postiženými návštěvníky a zásadám, které je třeba dodržovat, aby návštěva muzea byla pro toto publikum obohacujícím a pozitivním prožitkem motivujícím nejen k dalším návštěvám, ale rovněž k osobnímu rozvoji. Je přitom důležité, aby návštěvníci s mentálním postižením byli v muzeích vždy vítanou a očekávanou cílovou skupinou, protože se jedná o lidi, kteří mají stále ještě velmi omezené možnosti participovat na životě společnosti, jejíž jsou nedílnou součástí.

Jedním z předpokladů úspěšné práce pracovníků zpřístupněných památek, muzeí a galerií, lektorů a muzejních pedagogů s lidmi s mentálním postižením je znalost toho, co to vlastně mentální postižení je, jak se projevuje a jací jsou nebo mohou být lidé, kteří jím trpí. Tomu se podrobně věnují první tři kapitoly metodiky. První kapitola stručně a srozumitelně seznamuje čtenáře s tím, co je to mentální postižení. Je nutné si uvědomit,

že lidé s mentálním postižením nejsou žádnou snadno definovatelnou homogenní skupinou. Hloubka a míra postižení jejich psychických funkcí je individuálně odlišná, každý postižený má své subjektivní zvláštnosti, svá osobní specifika a z nich plynoucí různé potřeby. V rámci zdánlivě úzce vymezené skupiny „lidí s mentálním postižením“ tak jsou odlišnosti v mentální úrovni jednotlivých postižených větší než mezi příslušníky větší, intaktní populace.

Druhá kapitola, rozčleněná do pěti navazujících oddílů, seznamuje uživatele metodiky s psychickými procesy osob s mentálním postižením. I když vývoj člověka s mentálním postižením probíhá podle stejných zákonitostí jako vývoj člověka bez postižení, po psychické stránce je vždy závislý na procesu učení. Metodika v postupných krocích seznamuje čtenáře s tím, jak lidé s mentálním postižením poznávají, jak vypadá jejich vnímání, pozornost, řeč, myšlení, paměť nebo učení, a zdůrazňuje, čím může být návštěva muzea pro jejich zlepšení prospěšná. Osobnost člověka není dána pouze měřitelnou rozumovou úrovní, která je často určující i pro pohled na lidi s mentálním postižením. Je ovlivňována mnoha dalšími faktory, mezi nimiž nejdůležitější je emocionalita a úroveň volných vlastností člověka. Neméně důležitá je i znalost sebepojetí a sebehodnocení osob s mentálním postižením, tedy toho, jak se hodnotí ve vztahu k okolnímu světu, protože to zároveň odráží způsob, jak je hodnotí nejbližší i vzdálenější okolí. Dále je důležitá schopnost adaptability a socializace, přizpůsobení se prostředí sociálnímu i kulturnímu ve smyslu adekvátního chování a také případných potřebných změn v oblasti vnímání, myšlení, postoju člověka po přechodu do nového prostředí, kterým může být i návštěva kulturně vzdělávací instituce. V neposlední řadě je potřebné vzít na zřetel motorické schopnosti lidí s mentálním postižením, hrubou a jemnou motoriku i grafomotoriku.

Třetí kapitola seznamuje uživatele metodiky s obrazem mentálního postižení v dnešní společnosti. Nejenom pro potřeby diagnostiky a terapie, ale i péče a edukace je potřebné mentální postižení v celé jeho šíři spektra popsat a charakterizovat. Jiný popis potřebují lékaři, jiní psychologové, pedagogové, lektori a vychovatelé. Z klasifikačních modelů, kterými jsou model ústavní péče, model popisný, model spirituální a model ekologický, je dominantní medicínský model popisující jednotlivce z hlediska negativního vývoje rozumových schopností. Tento přístup se snaží o rozlišení míry „deficitu“ způsobeného postižením, a soustředí se tudíž na limity, slabé stránky, na to, v čem jedinec selhává. Tato klasifikace se proto stává předmětem kritiky, protože charakteristika osobnosti a úroveň jejich rozumových schopností je zde po-

suzována na základě velmi omezených kritérií, často reprezentovaných hlavně číslem vyjadřujícím vyšší IQ. Je důležité mít na paměti, že každý člověk s mentálním postižením může navzdory omezeným schopnostem žít důstojným životem a že má také konkrétní vývojové možnosti, které je důležité rozvíjet.

Po kapitolách představujících specifika mentálního postižení následuje čtvrtá kapitola, zaměřená prakticky. Věnuje se již přímo přístupu muzea k lidem s mentálním postižením. Kapitola je rovněž rozčleněná do pěti oddílů. Úvodní část sleduje problematiku muzea, otevřené instituce, jako místa možného úspěšného odstraňování a překonávání bariér, fyzických, ale i smyslových. Je nutné zdůraznit, že muzea, která úspěšně spolupracují s návštěvníky s omezenou schopností pohybu nebo poruchami sluchu a zraku, mají – díky odstraněným bariérám bránícím ve fyzickém pohybu a získaným znalostem a zkušenostem – předpoklad oslovit i skupinu návštěvníků s mentálním postižením.¹ Co tedy udělat pro to, aby i tato skupina návštěvníků navštěvovala památky, muzea a galerie? Především je potřebné znát důvody, proč návštěvníci s mentálním postižením nenavštěvují muzea častěji – ty existují jak na straně muzea, tak u této cílové skupiny návštěvníků. Iniciátorem navázání a udržování spolupráce mezi muzeem a skupinou návštěvníků s mentálním znevýhodněním se muzea mohou stát svým otevřeným a vstřícným přístupem, prostředím bez fyzických, psychických i sociálních bariér, zájmem o cílovou skupinu, přípravou, programem a cílenou komunikací. Zasloužit se o ni ale mohou i pedagogové, vychovatelé či zaměstnanci zařízení pečujících o osoby s mentálním postižením, protože znají své žáky a klienty, které dovedou motivovat k návštěvě muzea, mají vliv na složení skupiny, která muzeum navštíví, a pozitivně ovlivňují samotný průběh programu, včetně pomoci při řešení nestandardních situací.

Neméně důležité je zvládnutí komunikace s návštěvníky s mentálním postižením, kterému se věnuje druhý oddíl. Sem patří i komunikace pracovníků muzeí a těch, kteří návštěvníky s mentálním postižením do muzea přivádějí. Je vždy důležité se na prohlídku připravit a vědět, pro jaký typ cílové skupiny bude vhodná a smysluplná. Součástí oddílu jsou také pravidla zásad úspěšné komunikace s návštěvníky s mentálním postižením. Vzhledem k tomu, že část návštěvníků s mentálním postižením může umět číst, a tedy i pracovat s připravenými, jejich dovednosti a schopnosti respektujícími pracovními listy, jsou součástí oddílu o komunikaci také pravidla pro textové materiály, od přístupu k formulování vlastního textu až po grafickou podobu výsledného materiálu.

Třetí oddíl je zaměřen na muzejní edukaci návštěvníků s mentálním postižením. Základními kritérii edukační činnosti jsou vždy téma a cílová skupina, na niž je muzejní edukace zaměřena. Edukace zaměřená na osoby s mentálním postižením vychází ze stejných pedagogických principů, jaké platí pro většinové návštěvníky, tedy zásady názornosti, přiměřenosti, soustavnosti, trvalosti, uvědomělosti a aktivity. Didaktické cíle směřují ke kvalitativní a kvantitativní změně v kognitivní, afektivní a psychomotorické oblasti. V případě osob s mentálním postižením musí výběr cílů respektovat limity jejich rozumových, psychických i fyzických schopností. Didaktické metody, tedy pedagogizované postupy, vedou ke zprostředkování edukačního obsahu tak, aby bylo dosaženo stanovených cílů. I v práci s mentálně postiženými návštěvníky lze uplatnit názorně-demonstrační metody (předvádění, tedy ostenci, pozorování a demonstraci), dále slovní metody (přednáška, vyprávění, vysvětlování, rozhovor, případně i práci s textem), dovednostně-praktické metody (manipulování, napodobování, laborování), dramatické metody či heuristické metody. Jak metodika zdůrazňuje, výběr konkrétních metod vyžaduje předchozí zohlednění všech omezení, která jsou s handicapem mentálního postižení spjatá. Jsou-li však stanoveny reálně dosažitelné cíle, zvoleny vhodné metody, dodrženy zásady pro edukační práci s osobami s mentálním postižením, komunikace vedena přiměřeným způsobem a pokud je umožněno návštěvníkům uspokojení z úspěšně zvládnuté práce, bude pro ně návštěva muzea pozitivním prožitkem.

Čtvrtý oddíl se věnuje sbírkovým předmětům (exponátům), které jsou nosným prvkem muzejní edukace návštěvníků s mentálním postižením. Základní didaktickou vlastností exponátů je názornost, pro návštěvníky s mentálním postižením obzvláště důležitá a žádoucí – a to i proto, že vlastnosti muzejních předmětů, případně jejich kopií, zahrnují tytéž funkce jako didaktické pomůcky používané ve školní výuce, tedy poznávací, psychologickou, výchovnou, didaktickou a ekonomickou.

Pátý, závěrečný oddíl se věnuje praktické tvorbě edukačního programu pro návštěvníky s mentálním postižením. Návštěva muzea je i pro ně příležitostí k aktivaci, motivaci k dalšímu osobnímu rozvoji. Je proto třeba dbát, aby jejich prožitek z muzea byl vždy pozitivní. Opět je zdůrazněna důležitost znát specifika této vývojové poruchy, zvládat a vhodně využívat pravidla komunikace s návštěvníky s mentálním postižením a koncipovat program tak, aby i tato skupina návštěvníků mohla zažít pocit úspěchu, který jim v běžném životě mnohdy schází. Pro úspěšnost návštěvy mentálně postižených v muzeu předkládá autorka metodiky

jak zásady přípravy edukačního programu, tak i návod pro praktickou přípravu na návštěvu této cílové skupiny v muzeu. Měli by být spolupráce muzea a návštěvníků s mentálním postižením dlouhodobější a systematická, vyplatí se při první návštěvě nejdříve představit budovu muzea a její provoz a teprve při dalších návštěvách přistoupit k prohlídce a navazujícím edukačním aktivitám.

Závěr publikace seznamuje jak s pozitivy, která může návštěva muzea znamenat pro návštěvníky s mentálním postižením, tak s těmi, jež taková spolupráce přináší muzeu a jeho pracovníkům.

Metodika *Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu* vychází z teorie práce s intaktní populací v muzeu, aplikované právě na potřeby cílové skupiny návštěvníků s mentálním postižením. To je její hlavní přednost. Zároveň jsou v ní plně využity znalosti a zkušenosti autorky získané praktickým výzkumem muzeí v České republice. Text metodiky obsahuje jen to podstatné, bez zbytečného slovního balastu. Využít ho je možné i při práci s intaktními návštěvníky. Autorka, vědoma si náročnosti práce s tímto metodickým textem, navíc ulehčila čtení metodiky tím, že nechala graficky zvýraznit nejdůležitější myšlenky, i tím, že pro většinu oddílů jednotlivých kapitol vytvořila stručné shrnutí daného tématu. K dalšímu studiu slouží seznam použité literatury a elektronických zdrojů. Metodika *Návštěvníci s mentálním postižením v muzeu* je v tištěné podobě dostupná v Metodickém centru muzejní pedagogiky při Moravském zemském muzeu. Elektronická verze metodiky je ke stažení na webové stránce Metodického centra muzejní pedagogiky (www.mcmp.cz).²

Milan JANČO

■ Poznámky

1 K tomu viz existující metodiky a metodické texty: Mariana Koutská, *Neslyšící návštěvník v muzeu a galerii. Metodický materiál*, Brno 2014. – Milan Jančo, *Návštěvníci muzeí se speciálními potřebami: nevidomí, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* LI, 2013, č. 2, s. 38–51. – Radek Musilek – Ivana Havlíková, *Muzeum a návštěvníci s tělesným postižením, Muzeum: Muzejní a vlastivědná práce* L, 2012, č. 2, s. 17–25. – Milan Jančo, *Památky takřka bez bariér. Zpřístupňování hradů, zámků a dalších památkových objektů ve správě NPÚ návštěvníkům s omezenou schopností pohybu a orientace (vozičkářům), Zprávy památkové péče* LXIX, 2009, s. 55–60.

2 Dostupné online např. na http://www.mcmp.cz/fileadmin/user_upload/vzdelavani/metodicke_texty/navstevnici_s_mentalnim_postizenim_v_muzeu.pdf, vyhledáno 7. 6. 2018.